

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Факультет гідрометеорології і екології

Кафедра агрометеорології та агроєкології

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»

ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В МЕЖАХ ОВІДІОПОЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ОДЕСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

USE OF AGRICULTURAL LANDS WITHIN THE OVIDIOPIL
TERRITORIAL COMMUNITY OF ODESA DISTRICT OF ODESA OBLAST

Виконав: здобувач денної форми навчання
спеціальності 193 «Геодезія та землеустрій»
Освітньо-професійна програма Землеустрій та кадастр

Іванов Андрій Олегович

(прізвище, ім'я, по-батькові здобувача)

Керівник ст. викладач Нікітін П.С.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали) (підпис)

Консультант к.геогр.н., ст. викладач Данілова Н.В.

Рецензент Галбур Ю.С.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали)

Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри
агрометеорології та агроєкології
№ ____ від ____ . ____ . 2025 р.

Завідувачка кафедри
Оксана ВОЛЬВАЧ
(підпис) (прізвище, ім'я)

Захищено на засіданні ЕК № 6
протокол № __ від ____ . ____ . 2025 р.

Оцінка ____ / ____ / ____
(за національною шкалою/шкалою ECTS/ бали)

Голова ЕК

Галина ЛЯШЕНКО
(підпис) (прізвище, ім'я)

Одеса 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
1 СХЕМА ЗЕМЛЕУСТРОЮ ЯК ОСНОВА ДЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ З ОБЛІКОМ КЛАСИФІКАЦІЙНИХ ПРИРОДНИХ ГРУП ФАКТОРІВ	4
1.1 Методичні засади розробки схеми землеустрою	4
1.2 Основні етапи розробки схеми землеустрою.....	4
1.3 Основні підходи до розробки схем землеустрою.....	6
2 ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В МЕЖАХ ОВІДІОПОЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ОДЕСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	10
2.1 Основи використання сільськогосподарських земель в Овідіопольській територіальній громаді Одеського району Одеської області.....	10
2.2 Сучасний стан земельних ресурсів в Овідіопольській територіальній громаді Одеського району Одеської області.....	13
3 НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ.	26
3.1 Планування використання та охорони земель сільськогосподарського призначення.....	26
3.2 Підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення.....	31
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	41

ВСТУП

Актуальність використання земель сільськогосподарського призначення у сфері землеустрою є однією з найбільш важливих складових стратегії територіального розвитку, що базується на різноманітні методів організації території шляхом землеустрою. Схема землеустрою – основний документ, який дозволяє вирішити проблему раціонального використання та охорони земель на районному рівні. Завдяки фундаментальним роботам вчених та спеціалістів у сфері землекористування та земельних відносин було закладено теоретичну та методологічну основу для проведення досліджень, пов'язаних з розвитком методів розробки схем землеустрою адміністративно-територіальних районів з урахуванням класифікаційних груп природних чинників. Це визначає високий ступінь актуальності теми даної кваліфікаційної роботи, значимість теоретичної спрямованості та практичного вкладу у вирішення проблем управління земельними ресурсами.

Ландшафтний підхід, що ґрунтується на аналізі природних умов з метою організації території, включає наукове обґрунтування та розміщення сільськогосподарських угідь та сівозмін.

Мета дослідження полягає у поглибленні теоретичних положень сільськогосподарського землекористування з врахуванням класифікаційних груп природних факторів.

Об'єктом дослідження є територія Овідіопольської територіальної громади Одеського району Одеської області.

Предметом дослідження є методи розробки схем землеустрою Овідіопольської територіальної громади Одеського району Одеської області та класифікаційні групи природних факторів у сфері землеустрою.

1 СХЕМА ЗЕМЛЕУСТРОЮ ЯК ОСНОВА ДЛЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ З ОБЛІКОМ КЛАСИФІКАЦІЙНИХ ПРИРОДНИХ ГРУП ФАКТОРІВ

1.1 Методичні засади розробки схеми землеустрою

В Земельному кодексі України [1] закріплено 9 категорій земель. Землі поділяються на категорії за принципом цільового призначення. Земельний кодекс України не передбачає об'єднання в одну категорію землі особливо охоронних територій та об'єктів і окремо визначає 4 категорії, а саме:

- землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного значення,
- землі оздоровчого призначення,
- землі рекреаційного призначення,
- землі історико-культурного призначення.

Крім того, земельним законодавством України не передбачено виділення земель запасу на окрему категорію.

Земельний кодекс України виділяє такі форми власності на землю: приватна, комунальна та державна.

Муніципальна форма власності на землю у Земельному кодексі України визначено як комунальну. Земельний Кодекс України визначає, що землі, що належать за правом власності територіальним громадам сіл, селищ, міст є комунальною власністю.

1.2 Основні етапи розробки схеми землеустрою

Тому розробка схем та проектів землеустрою процес складний та тривалий [2]. Доцільно виділити такі основні етапи розробки схеми землеустрою адміністративного району України:

Підготовчі роботи включають збір, систематизацію та аналіз матеріалів, що характеризують природні умови, земельні ресурси, їх стан, особливості та рівень економічного розвитку відповідної території.

Наступний, другий етап присвячений підготовці завдання на розробку схеми землеустрою, що характеризується визначенням основних завдань та напрямів провадження на території адміністративного району, сприяють раціональному використанню його земельних ресурсів та охорони земель.

Визначивши основні проблеми розвитку та раціонального використання території можна переходити до проектного етапу, що включає в себе розробку проектних рішень щодо покращення земель, перерозподілу угідь земельного фонду району, формування землекористувань. На цьому етапі повинні бути вирішені завдання оптимізації структури угідь, здійснено заходи щодо підвищення родючості ґрунтів, охорони навколишнього середовища, формування стійких агроландшафтів. Цей етап включає і розробку положень щодо забезпечення та реалізації схеми загалом.

Після здійснення проектних робіт необхідно оформити отримані матеріали та виготовити документи, які включають пояснювальну записку, планово-картографічну основу, картограми та інші матеріали.

Схема землеустрою, як і всі землевпорядні документи, піддається погодженню, затвердженню та експертизі уповноваженими органами виконавчої влади чи органами місцевого самоврядування [2, 3].

Реалізація схеми землеустрою відбувається покроково з урахуванням освоєння спеціально розроблених проектів організації території окремих землеволодінь та землекористувань, а також через робочі проекти розміщення захисних лісонасаджень, рекультивації порушених земель, будівництва протиерозійних гідротехнічних споруд, через проекти землеустрою щодо консервації земель та іншу землевпорядну документацію [4, 5].

1.3 Основні підходи до розробки схем землеустрою

Аналіз методів та способів розробки схем землеустрою показав доцільність виділення 5-ти основних підходів до цього процесу: екологічний, економічний, ландшафтний, еколого-ландшафтний, еколого-економічний.

Екологічний підхід базується на екологізації землекористування. У цьому у разі землеустрій має природоохоронну спрямованість та враховує основні функції землі як природного комплексу екосистеми [6].

Економічний підхід до розробки схем землеустрою застосовується як у умовах планової (командної) економіки, і ринкової. Однак ставлення до земельних ресурсів у зазначених умовах суттєво відрізняються. У плановій економіці планування раціонального використання земельних ресурсів проводилося на всіх адміністративно-ієрархічних рівнях, що призводило до зайвої централізації землевпорядних заходів, невідповідності розпоряджень центральної влади та їх виконання на місцях. У рамках цього підходу земельні ресурси розглядаються здебільшого як засіб виробництва відбувається формування земельних активів (ділянок), визначається їхня ринкова вартість.

Ландшафтний підхід ґрунтується на аналізі природних умов з метою організації території, включаючи наукове обґрунтування та розміщення сільськогосподарських угідь та сівозмін [7, 8].

Еколого-ландшафтний підхід. Сільське господарство перебуває у постійній кризі останнім часом, навіть попри спроби його відновлення та розвитку. Порушено системи землеробства, погано дотримуються сівозміни та недостатньо регулюються дози внесення мінеральних добрив та і т.д. Все це призводить до порушення родючості ґрунтів, деградації ландшафтів та інших негативних наслідків. Для того, щоб цього уникнути, необхідне проведення землевпорядних заходів із застосуванням новітніх технологій, враховуючи еколого-ландшафтні особливості території, які б забезпечили раціональне використання землі, збереження її та відтворення [9].

Важливо проводити ландшафтно-екологічне проектування спільно з агроекологічним, оскільки еколого-ландшафтний підхід відповідає за саму конструкцію агроландшафту, а агроекологічний за його внутрішнє наповнення та у спільному застосуванні вони дозволяють збільшувати виробництво сільськогосподарської продукції, скорочують витрати на виробництво та відтворення, що покращують екологічну обстановку [10, 11].

Ландшафтно-екологічне проектування враховує конкретні природно-кліматичні умови кожного конкретного господарства, що диференційовано визначає ландшафт і на основі отриманих даних представляє комплекс заходів щодо використання та охорони земель, підвищує родючість ґрунтів та формує екологічно безпечний та адаптований ландшафт [12, 13].

Цей комплекс включає низку взаємопов'язаних заходів: агролісомеліоративних, гідромеліоративних, культуртехнічних та інших.

Особливо важливими у комплексному еколого-ландшафтному проектуванні є заходи, які включають: введення ґрунтозахисних сівозмін, мінімізація обробки ґрунтів, впровадження безвідвальної обробки земель у сукупності з агрохімічними прийомами, які допоможуть оптимізувати витрати, збільшать збори врожаїв та знизять негативні екологічні ситуації [14].

Відтворення природних механізмів агроecosистем, створення стійких агроландшафтів є основним завданням еколого-ландшафтного проектування, яке необхідно проводити ще до проведення проектування всіх внутрішньогосподарських землевпорядних заходів.

Для правильного формування адаптивних агроландшафтів та агроecosистем використовуються спеціальні класифікації та регіональні рекомендації, які включили ретельні детальні дослідження та дослідження, наприклад: ґрунтові, агрохімічні, геоморфологічні, мікрокліматичні та інші.

При еколого-ландшафтному районуванні первинними виділами території є агроекологічно однорідні ділянки, території та їх класи щодо придатності земель, вибираються конкретизовані технології обробітку

ґрунтів, технічні засоби з урахуванням інтенсивності прояву процесів ерозії, забруднення, перезволоження, висушування тощо.

Існує кілька основних рівнів еколого-ландшафтного районування, які застосовуються під час моніторингу земель: у межах басейнів великих річок виділяються ландшафтно-екологічні зони, потім райони, ландшафти, які інтегрують місцевості, урочища, фації та, потім типи території – регіональні таксони.

Для початкового поділу земель за сприятливістю розміщення сільськогосподарських угідь визначаються кілька категорій земель: придатні під рілля, придатні під сіножаті або пасовища, придатні під сільськогосподарські угіддя після корінної меліорації, малопридатні чи непридатні під сільськогосподарські угіддя, а також порушені землі.

Основними показаннями для застосування еколого-ландшафтного проектування є зниження інтенсивності сільськогосподарського виробництва, падіння платіжної спроможності виробників сільськогосподарської продукції на різні засоби виробництва, зростання ринкові ціни на продукти харчування. Еколого-ландшафтний землеустрій допоможе мобілізувати природні ресурси території для збільшення чи підтримання врожайності сільськогосподарських культур, зможе зберегти рівновагу в стані природного середовища, допоможе організувати екологічно безпечне та економічно ефективне виробництво. Вимоги до еколого-ландшафтного землеустрою характеризуються підвищеною складністю через те, що завдання та заходи щодо організації використання землі збільшують витрати на проведення, трудомісткі, відрізняються великим обсягом оброблюваної інформації, всебічним та комплексним підходом. Основними вимогами є:

1. Комплексність при прийнятті проектних рішень з урахуванням детального аналізу агроекологічних, еколого-ландшафтних та інших властивостей території при ретельному обліку природно-кліматичних факторів;

2. Облік соціально-економічних чинників, наприклад: форм організації виробництва, демографічних умов, інфраструктури тощо;

3. Облік технолого-технічних умов, таких як: застосування високопродуктивних машин, обладнання, технологій та інше.

Для проведення землевпорядних заходів з урахуванням еколого-ландшафтного проектування робиться наукове та економічне обґрунтування, яке дозволяє вирішувати різнопланові завдання щодо стійкості організації території, динаміки форм організації та управління виробництвом, самих виробничих відносин та ринкових умов господарювання.

Еколого-економічний підхід розглядає економічну систему як підмножина ширшої екосистеми. При Такий погляд, вартісний аналіз, виражений у цінах, не точно відображає складність екологічних процесів і іноді призводить до серйозних конфліктів з вимогами екосистеми. З погляду екоекономіки, стандартні економічні методи калькуляції цін та вартісного аналізу повинні бути або змінені, щоб відображати реалії екосистем, або доповнені іншими складовими аналізу, що враховують потоки енергії, потенційної ємності довкілля та вимог екологічного балансу [15, 16].

Інтегральний підхід. Вивчивши всі переваги та недоліки основних підходів до розробки схем землеустрою, виникає розуміння доцільності в інтеграції еколого-ландшафтного та еколого-економічного підходів [17].

«Інтегральний підхід, покладений основою розробки кожної схеми землеустрою, найбільш доцільний, оскільки він визначатиме необхідні заходи щодо підвищення продуктивності та охорони земель, стабілізації агроландшафтів, оптимізації угідь, консервації деградованих земель та напрямки їх подальшого використання розробляються пропозиції щодо створення сприятливих організаційно-територіальних умов для ведення сільськогосподарського виробництва, визначаються охоронні та санітарні зони режимних об'єктів відповідними обмеженнями у використанні та розпорядженні землею» [17].

2 ВИКОРИСТАННЯ ЗЕМЕЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В МЕЖАХ ОВДІОПОЛЬСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ОДЕСЬКОГО РАЙОНУ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1 Основи використання сільськогосподарських земель в Овідіопольській територіальній громаді Одеського району Одеської області

«Відповідно до ст. 22 Земельного кодексу України землями сільськогосподарського призначення визнаються землі, надані для виробництва сільськогосподарської продукції, здійснення сільськогосподарської науково-дослідної та навчальної діяльності, розміщення відповідної виробничої інфраструктури або призначені цих цілей» [1].

Використання сільськогосподарських земель є найважливішим компонентом географії продовольства та сільського господарства, охоплюючи різні способи використання землі для продовольства, волокон та інших сільськогосподарських продуктів. Ефективне управління сільськогосподарськими землями має важливе значення для забезпечення глобальної продовольчої безпеки, пом'якшення впливу на навколишнє середовище та сприяння сталому розвитку.

На сільськогосподарське землекористування впливає ряд факторів, включаючи клімат та погодні умови, якість та родючість ґрунту, а також топографію та рельєф. Розуміння цих факторів має вирішальне значення для оптимізації землекористування та просування стійких методів ведення сільського господарства.

Клімат та погодні умови відіграють важливу роль у визначенні придатності землі для сільськогосподарського виробництва. Температура, опади та вплив сонячного світла впливають на зростання та врожайність культур, при цьому різні культури мають особливі вимоги для оптимального

виробництва. Наприклад, такі культури, як кукурудза та соя, вимагають теплих температур і достатньої вологості, тоді як інші, такі як пшениця та ячмінь, більш терпимі до більш прохолодних та сухих умов.

Якість та родючість ґрунту також є критичними факторами у сільськогосподарському використанні земель, оскільки вони безпосередньо впливають на врожайність та врожайність. Такі характеристики ґрунту, як рН, вміст поживних речовин та структура впливають на придатність землі для різних культур.

Топографія та рельєф також відіграють важливу роль у формуванні сільськогосподарського землекористування. Ухил, висота та експозиція впливають на придатність землі для різних культур та методів ведення сільського господарства. Наприклад, схили можуть бути більш схильні до ерозії ґрунту, в той час як дно долин може бути більш підходящим для зрошуваного землеробства.

Сільськогосподарське землекористування можна розділити на три основних типи: орне землеробство і сівозміну, пасовищне землеробство і випас худоби, а також змішані системи землеробства. Кожен із цих підходів має свої унікальні характеристики та переваги.

Землеробство має на увазі вирощування культур на землях, придатних для обробки. Сівозміні є ключовим компонентом землеробства, включаючи чергування різних культур на одній і тій же землі для підвищення родючості ґрунту та зниження кількості шкідників та хвороб. Наприклад, чергування кукурудзи із соєю може допомогти покращити рівень азоту в ґрунті та знизити потребу в синтетичних добривах.

Пасовищне землеробство передбачає випас худоби на природних чи оброблюваних пасовищах. Випас худоби може бути ефективним способом використання земель, які не підходять для орного землеробства, наприклад схилів чи маргінальних земель. Однак надмірний випас може призвести до деградації та ерозії ґрунту, що наголошує на необхідності стійких методів випасу.

Змішані системи землеробства передбачають інтеграцію орних та пасовищних методів землеробства на одній фермі чи ландшафті. Такий підхід може сприяти екологічній взаємодії між різними компонентами системи землеробства, покращуючи біорізноманіття та екосистемні послуги. Наприклад, включення бобових культур до сівозмін може забезпечити азотні переваги для наступних культур, а також забезпечити корм для худоби.

Ерозія та деградація ґрунту є основними екологічними проблемами, пов'язаними з використанням сільськогосподарських земель. Ерозія ґрунту може призвести до втрати родючого верхнього шару ґрунту, зниження врожайності сільськогосподарських культур та збільшення відкладень у водотоках.

Забруднення та використання води також є значними екологічними проблемами, пов'язаними із використанням сільськогосподарських земель. Сільськогосподарські стоки можуть призвести до забруднення води, у той час як надмірне використання води може виснажити ресурси ґрунтових вод та вплинути на водні екосистеми.

Просування стійких методів використання сільськогосподарських земель має важливе значення для мінімізації впливу на довкілля та забезпечення довгострокової продовольчої безпеки. Деякі ключові підходи включають органічне землеробство та агроекологію, збереження землеробства та скорочену обробку ґрунту, а також точне землеробство та інтеграцію технологій [2].

Використання сільськогосподарських земель — це складна та багатогранна проблема, на яку впливає низка факторів, включаючи клімат, якість ґрунту та топографію. Розуміння цих факторів має важливе значення для просування стійких методів ведення сільського господарства та мінімізації впливу на довкілля. Приймаючи стійкі методи, такі як органічне землеробство, збереження сільського господарства та точне землеробство, ми можемо допомогти забезпечити довгострокову продовольчу безпеку, одночасно захищаючи довкілля.

2.2 Сучасний стан земельних ресурсів в Овідіопольській територіальній громаді Одеського району Одеської області

Овідіопольська територіальна громада – територіальна громада в Одеському районі Одеської області, яка була утворена 17 липня 2020 року в результаті об'єднання Овідіопольської селищної ради із Калаглійською і Миколаївською сільськими радами (рис. 2.1).

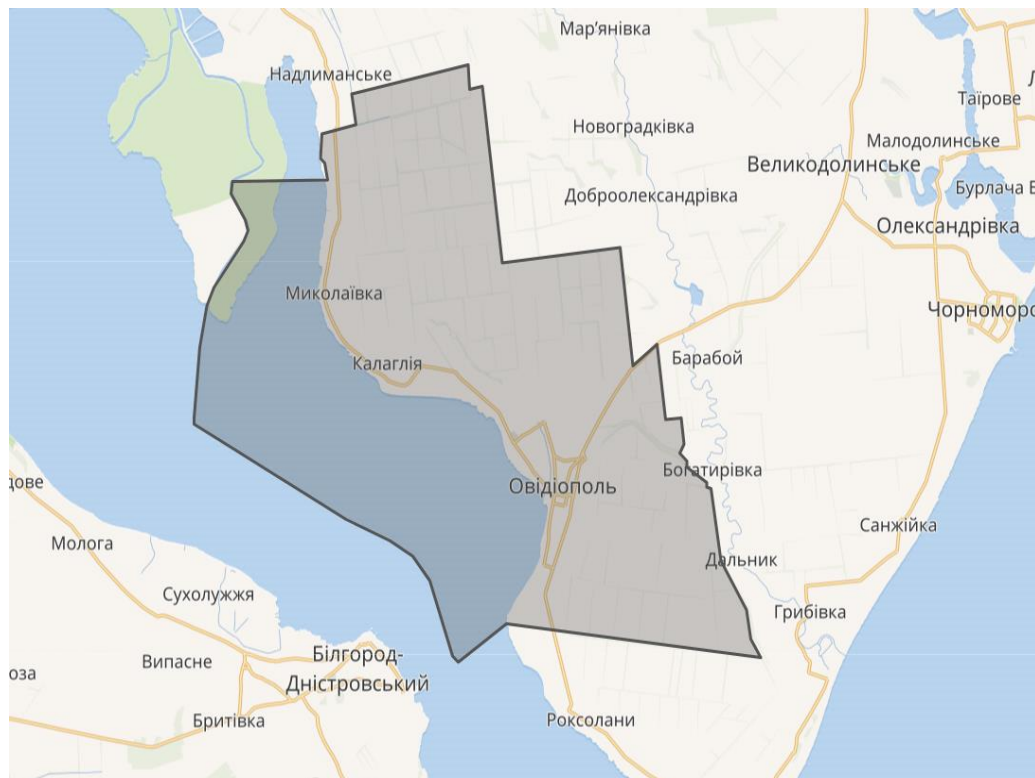

Рисунок 2.1 – Овідіопольська територіальна громада Одеського району Одеської області

Площа земельного фонду громади складає 23795,68 га.

«Відповідно до ст. 19 Земельного кодексу України [5] земельний фонд Овідіопольської територіальної громади складають такі категорії земель (рис. 2.2):

- землі сільськогосподарського призначення – 13525,05 га;
- землі житлової та громадської забудови – 1421,83 га;

- землі рекреації – 119,51 га;
- землі лісогосподарського призначення – 477,79 га;
- землі водного фонду – 9060,04 га;
- землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони, та іншого призначення 455,02 га».

Природні ресурси мізерні, і їх збереження є передумовою забезпечення процвітання в довгостроковій перспективі. Цей базовий факт можна застосувати навіть до землі — це кінцевий ресурс, який не можна імпортувати чи відтворювати. Стан земель в Овідіопольській громаді неоднозначний. Напівприродна рослинність і водно-болотні угіддя, а також сільськогосподарські землі та відкриті ґрунти демонструють тенденції, що злегка знижуються. Сільськогосподарські землі становлять майже половину площі громади. Близько двох третин сільськогосподарських земель використовуються під орні культури, одна третина – під постійні пасовища та луки, а решта – під постійні культури.

Землі сільськогосподарського призначення складаються з сільськогосподарських та несільськогосподарських угідь.

Сільськогосподарські угіддя громади складають 6277,83 га, із них:

- рілля – 11749,96 га;
- сади – 152,99 га;
- виноградники – 392,79 га;
- сіножаті – 247,16 га;
- пасовища – 3313,87 га;

Несільськогосподарські угіддя громади складають – 505,47 га, із них:

- землі під господарськими будівлями і дворами – 260,54 га;
- землі під господарськими шляхами і прогонами – 234,66 га;
- Інші: сухі канали, кургани, траншеї, ями, скотомогильники – 169,78 га.

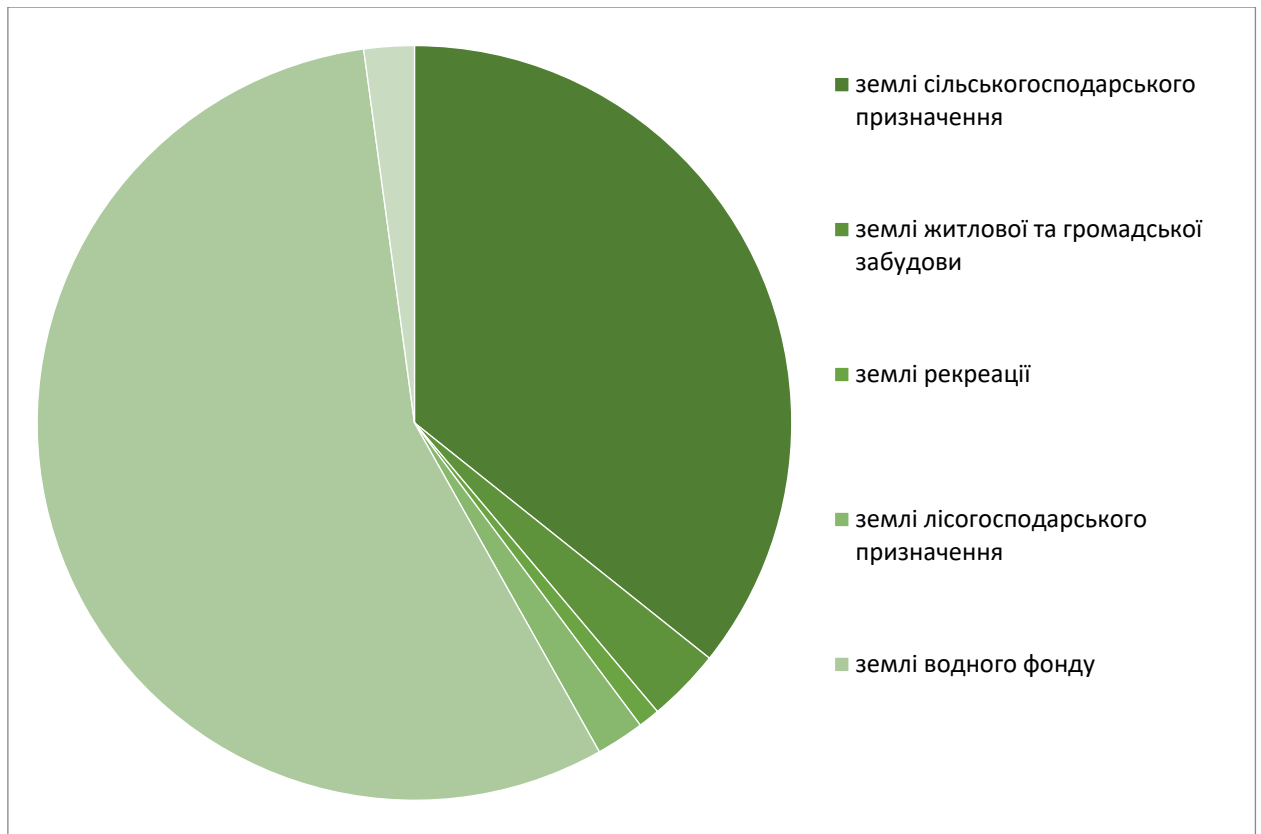

Рисунок 2.2 - Розподіл земельного фонду Овідіопольської територіальної громади Одеського району Одеської області за категоріями земель

До несільськогосподарських земель відносяться:

- землі житлової та громадської забудови – 1421,83 га;
- землі лісгосподарського призначення – 483,89 га;
- землі рекреаційного призначення – 119,51 га;
- землі водного фонду – 9060,04 га;
- землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення – 455,04 га.

Більш детальна структура земельного фонду Овідіопольської громади представлена у табл. 2.1.

Нами було проведено розрахунки сільськогосподарського освоєння території, розораності території та розораності сільськогосподарських угідь.

Таблиця 2.1 - Структура земельного фонду Овідіопольської територіальної громади Одеського району Одеської області

Вид угіддя	Площа угіддя, га	% до загальної площі території
Загальний земельний фонд	23795,68	
1. Сільськогосподарські угіддя	11749,93	49
- рілля	10524,36	44
- сади	152,99	1,16
- виноградники	392,73	1,65
- сіножаті	247,16	1,04
- пасовища	331,87	1,39
2. Не сільськогосподарські угіддя	505,47	2,12
- інші: сухі канами, кургани, траншеї, ями, скотомогильники	169,78	0,71
- землі під господарськими будівлями і дворами	260,54	1,09
- землі під господарськими шляхами і прогонами	234,66	0,99
3. Землі житлової та громадської забудови	1421,83	5,98
4. Землі лісгосподарського призначення	483,89	2,03
5. Землі водного фонду	9060,04	38
6. Землі рекреаційного призначення	119,51	0,5
7. Землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення	455,04	1,9

«Розрахунок стану використання землі проводились за таким показником як сільськогосподарське освоєння території за формулою [21]:

$$O_c = \frac{S_{cr}}{S_3} \cdot 100,$$

де O_c – сільськогосподарська освоєність території, %;

S_{cr} – площа сільськогосподарських угідь, тис. га;

S_3 – загальна площа суші, тис. га».

$$O_c = \frac{11749,93}{23795,68} \cdot 100 = 49,4\%.$$

«Розораність території характеризує питому вагу орних земель у загальній площі землекористування і визначається за формулою:

$$K_{PT} = \frac{S_P}{S_3} \cdot 100,$$

де K_{PT} – розораність території, %;

S_P – площі ріллі, тис. га;

S_3 – загальна площа суші, тис.га».

$$K_{PT} = \frac{10524,36}{23795,68} \cdot 100 = 44,22\%.$$

«Розораність сільськогосподарських угідь характеризує питому вагу орних угідь у загальній площі сільськогосподарських угідь і розраховується за формулою:

$$K_{PCR} = \frac{S_P}{S_{cr}} \cdot 100,$$

де K_{pcr} - розораність сільськогосподарських угідь, %;

S_p – площі ріллі, тис. га;

S_{cr} – площа сільськогосподарських угідь, тис. га».

$$K_{pcr} = \frac{10524,36}{11749,93} \cdot 100 = 89,57\%$$

Вся територія Овідіопольської громади умовно поділяються на три групи за ступенем сільськогосподарського освоєння земель: I – <60%, II – 61-80% і III - >80% [22]. Як видно з розрахунків, територія Овідіопольської громади належить до першої групи за ступенем сільськогосподарського освоєння і складає 49,4%.

Сільськогосподарські угіддя громади відносяться до екологічно нестійких із-за високого рівня розораності – 89,57%.

Серед сільськогосподарських угідь найчастіше схильне до вимивання рілля.

Основні напрямки сільськогосподарського виробництва громади - вирощування зернових та технічних культур. У зв'язку з великою площею розораних земель та відсутністю науково-обґрунтованої системи їх використання, якісний стан сільськогосподарських угідь погіршується, збільшується площа деградованих та малопродуктивних земель, розвиваються ерозійні процеси.

Слабозмиті ґрунти в громаді становлять 4327,39 га (19,19% від загальної площі громади), середньозмиті – 31,30 га (0,46%), сильнозмиті – 1789,88 га (7,52% загальної площі громади), (табл. 2.2). Найбільша кількість еродованих ґрунтів у відсотковому співвідношенні спостерігається у межах с. Миколаївка - 56,02% від усієї площі ради, з них 10,70% - слабозмиті ґрунти та 7,35% - сильнозмиті ґрунти. Найкращі показники у межах селища Овідіополь: всього 12,75% слабозмитих ґрунтів та 8,41% - сильнозмитих ґрунтів від площі громади.

Таблиця 2.2 - Відомість еродованих ґрунтів Овідіопольської територіальної громади Одеського району Одеської області

№ п. п.	Назва місцевості	Площа, га	Площа еродованих земель	Ступінь еродованості ґрунтів, га/%		
				Слабозмиті	Середньозмиті	Сильнозмиті
1	С-ще Овідіополь	10597,53	2252,80	1351,36	-	901,54
			21,26	12,75	-	8,41
2	с. Миколаївка	6333,10	1143,56	677,82	-	465,75
			56,02	10,70	-	7,35
3	с. Калаглія	6865,05	2751,77	2298,21	31,30	422,26
			40,08	33,48	0,46	6,15
	Всього по громаді	23795,68	6148,13	4327,39	31,30	1789,88
			25,84	18,19	0,46	7,52

В основному від крутості схилів залежить ступінь еродованості ґрунтів.

Аналіз залежності між крутістю схилів і вимиванням ґрунтів показує, що чим крутіше схил ($> 5^\circ$), то більше вимивання ґрунтів. Через нераціональне використання земель сільськогосподарського призначення, змитість ґрунтів з'являється на схилі від $0-3^\circ$.

Згідно з даними табл. 2.3, площа земель із крутістю схилів $0-3^\circ$ складає 11434 га (48,05% від загальної площі), з крутістю схилів від $3-5^\circ$ - 1427,87 га (6,00%), з крутістю схилів від $5-7^\circ$ - 1677,88 га (7,05% від загальної площі громади). Територія з крутістю схилів від $7-10^\circ$ займає 246,07 га (1,03% загальної площі громади). Раніше позначене селище Овідіополь та село Калаглія з найменшою та найбільшою кількістю еродованих ґрунтів.

Найбільш небезпечні для використання в інтенсивному сільськогосподарському виробництві території з крутістю схилів більше 3° . Потенційна можливість розвитку деградаційних процесів виникає на території з крутістю схилів $> 5^\circ$. Аналіз земель Овідіопольської територіальної громади Одеського району Одеської області наочно показав взаємозв'язок між крутістю схилів і ступенем еродованості ґрунтів.

Таблиця 2.3 – Відомість крутизни схилів Овідіопольської територіальної громади Одеського району Одеської області

№ п. п.	Назва	Всього, га	Площа, га						Водойма
			0-1°	1-2°	2-3°	3-5°	5-7°	7-10°	
1	с-ще Овідіополь	1057,53	5055,37	402,81	657,00	742,02	709,16	50,33	2980,88
2	с. Миколаївка	6333,10	1718,31	148,24	128,76	155,52	468,61	179,74	3533,92
3	с. Калагдія	6865,05	2143,00	396,02	784,49	530,33	501,11	16,00	2494,11
	Всього по громаді	23795,68	8916,68	947,07	1570,25	1427,87	1678,88	246,07	9008,91

Відповідно до рельєфно-грунтової характеристики на території з крутістю схилів 0-3° розміщені агро виробничі групи ґрунтів переважно не змиті або слабо-змиті та агро виробничі групи ґрунтів гідроморфного ряду (табл. 2.4). При цьому зустрічаються сильнозмиті агро виробничі групи ґрунтів, які становлять 76 група.

Головна галузь землеробства в Овідіопольській територіальній громаді Одеського району Одеської області – вирощування зерна.

Основними зерновими культурами є озимі (пшениця, ячмінь) та ярі зернові (ячмінь, кукурудза). Також на території району вирощують олійні культури – соняшник, ріпак озимий.

Структура посівних площ сільськогосподарських культур у громаді наступна.

Озимі зернові:

- пшениця (18,47% від площі ріллі),
- ячмінь (13,99%),
- жито (0,03%).

Таблиця 2.4 - Агротехнологічні групи ґрунтів щодо придатності використання у сільськогосподарському виробництві

№	Найменування технологічних груп	Технічні характеристики агротехнологічної групи			Рекомендації
		Крутизна схилу, (°)	Еродованість	Шифри <u>агровиробничих</u> груп ґрунтів	
1	Універсальна група I	0° - 3°	Незмиті та Слабо-змиті	61, 65, 71, 74, 82-85, 121, 209	Тип сівозміни – польовий; інтенсивне землеробство.
2	<u>Ґрунтозахисна</u> група II	3° - 5°	Слабо-змиті	65, 74, 75, 85, 86, 99, 209	Тип сівозміни - ґрунт захисний; застосування протиерозійної обробки ґрунту, проектування <u>полезахисних та</u> <u>стокорегулюючих</u> лісосмуг.
3	Група консервації III	≥ 5°	Сильно-змиті	76, 87, 101, 103, 104, 139	Виведення з інтенсивного використання в сільськогосподарському виробництві, проведення консервації земель
4	<u>Гідроморфна</u> група IV	Заплави		121, 133, 134, 135, 141	Тип сівозміни - кормовий, овочевий.

Ярі зернові:

- ячмінь (10,57%),
- овес (0,12%),
- кукурудза (0,49),
- просо (0, 18%).

Зернобобові:

- горох (3,45%),
- нут (0,17%).

Олійні культури:

- соняшник (7,47%),
- гірчиця (0,27%),
- ріпак озимий (8,23%),
- соя (7,47%).

Овочево-баштанні (6,61%).

Кормові (7,66% від площі ріллі).

Управління сільськогосподарськими культурами - це логічне та впорядковане поєднання сільськогосподарських практик або операцій, що застосовуються для отримання певного врожаю. Земельна ділянка - це місце складних взаємодій, що відбуваються між біотичними (всі живі організми) та абіотичними компонентами (грунт і атмосфера як підтримка живих організмів), та управління сільськогосподарськими культурами за допомогою фізичних, біологічних та хімічних процесів.

Методи управління культурами для безпечного використання ґрунтів, порушених засоленням, та солоної води в першу чергу складаються з вирощування відповідних солестійких культур, управління ділянок та вирівнювання полів для мінімізації локального накопичення солей, управління ґрунтом, підвищення ефективності зрошення та моніторингу ґрунту, води та солоності для оцінки вимог до вищі. Важливі міркування з управління культурами включають:

1. Відповідні генотипи сільськогосподарських культур для отримання задовільного врожаю в існуючих та прогнозованих умовах засолення.

2. Відповідні процедури посадки для мінімізації засолення поблизу насіння.

3. Підтримка рівня ґрунтової води на відносно високому рівні для росту рослин.

4. Відповідне управління ґрунтом, таке як обробіток ґрунту, оранка, посипання піском та внесення хімічних добавок, мінеральних добрив, органічних добрив та мульчування, для покращення органічної речовини ґрунту та поліпшення її просочування.

5. Ефективна система розподілу води та планування зрошення.

Зниження родючості ґрунту відбувається, коли кількість поживних речовин, що вилучаються із ґрунту із зібраним урожаєм, перевищує кількість внесених поживних речовин.

У цій ситуації потреби рослин у поживних речовинах задовольняються за рахунок запасів ґрунту доти, доки ці запаси не зможуть задовольнити потреби рослин. Це призводить до зниження росту рослин та врожайності (табл. 2.5).

Як видно з табл. 2.5, всього по громаді величина родючих втрат шар ґрунту складає 162984,17 тон на рік, а в середньому за місцевими радами – 54328,06 тони на рік.

Деградація земель відбувається природним чином, але посилюється діяльністю людини. Вирубубання лісів, промислове сільське господарство, надмірний випас худоби та урбанізація прискорили деградацію за останні кілька десятиліть.

Основними антропогенними причинами деградації ґрунтів є: нераціональні методи ведення сільського господарства: монокультура, яка виснажує запаси певних поживних речовин на полях; неефективне зрошення, що негативно впливає на структуру землі та доступність поживних речовин;

та надмірна залежність від хімічних добрив та пестицидів, що призводить до погіршення здоров'я ґрунту.

Таблиця 2.5 - Відомість втрат родючого шару ґрунту внаслідок ерозійних процесів на території Овідіопольської територіальної громади Одеського району Одеської області

№	Назва пункту	Ступінь змитості ґрунту	Втрати, т/1 га	Всього га	Всього тон	Всього по території	
						га	тон
1	С-ще Овідіополь	Слабозмиті	10,39	1351,36	14040,58	2252,80	72949,94
		Середньозмиті	34,57				
		Сильнозмиті	65,35	901,44	58909,37		
2	С. Калаглія	Слабозмиті	10,39	2298,2	23878,39	2751,77	52555,25
		Середньозмиті	34,57	31,30	1082,04		
		Сильнозмиті	65,35	422,26	27594,82		
3	С. Миколаївка	Слабозмиті	10,39	677,82	7042,54	1143,56	37478,98
		Середньозмиті	34,57				
		Сильнозмиті	65,35	465,75	30436,44		
	Всього по громаді					6148,13	162984,17

Агресивні методи обробітку ґрунту, такі як глибока оранка та інтенсивна обробка, послаблюють ґрунтові агрегати та порушують структуру землі.

Неправильне використання добрив може вплинути на здоров'я ґрунту та корисні організми через дисбаланс поживних речовин, забруднення навколишнього середовища та окислення землі.

Надмірний випас худоби призводить до деградації ґрунту за рахунок виснаження рослинного покриву та збільшення ущільнення ґрунту.

Вирубування лісів для потреб сільського господарства або розширення міст знищує захисний рослинний покрив землі.

Верхній шар ґрунту, органічні речовини та поживні речовини можуть бути втрачені через водну ерозію, яка відбувається внаслідок надмірного поливу та поганого дренажу. Аналогічно дрібні частинки відносяться вітровою ерозією, коли посушливі поля залишаються голими.

Забруднення ґрунту становить загрозу здоров'ю людини та навколишньому середовищу, оскільки воно спричинене викидами токсичних забруднюючих речовин та хімікатів внаслідок промислових розливів, неправильної утилізації відходів чи сільськогосподарських стоків.

Загалом зростання врожайності сільськогосподарських культур можливе лише при неухильному підвищенні родючості ґрунтів. Однак якість ґрунтів, навіть найбільш родючих, таких як чорноземи, в більшості випадків не відповідає потребам культурних рослин, особливо високоврожайних сортів та гібридів. Тому створення сприятливих умов для зростання та розвитку сільськогосподарських культур пов'язано із впровадженням науково-обґрунтованої системи сівозмін. Їх використання є основним завданням на всіх етапах розвитку землеробства, оскільки призводить до раціонального використання земель, захист ґрунтів від ерозії, збереження в них вологи та підвищення їх родючості.

3 НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ СТАНУ ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

3.1 Планування використання та охорони земель сільськогосподарського призначення

Одним із факторів соціально-економічного розвитку нашої країни є раціональне та ефективне використання земель сільськогосподарського призначення. Вони виступають засобом сільськогосподарського виробництва, будучи ключовим фактором забезпечення продовольчої безпеки, а також сферою існування та засобом підвищення якості життя значної частини населення.

З цього випливають головні цілі та завдання ефективного використання земель сільськогосподарського призначення: необхідність збереження та раціонального, ефективного використання сільськогосподарських угідь, створення умов для збільшення обсягів виробництва високоякісної сільськогосподарської продукції за умови збереження родючості ґрунтів з дотриманням вимог у галузі її охорони.

Як показує практика, значна частина закріплених земель сільськогосподарського призначення пов'язана з їх невикористанням або нераціональним використанням. Невикористання земель сільськогосподарського призначення найчастіше відбувається через відсутність фінансово-технічної можливості, важкодоступності, віддаленості, низького якісного стану земель, що не є підставою для невиконання своїх обов'язків щодо використання земель [2].

Серед обов'язків власників земельних ділянок та землекористувачів щодо використання земельних ділянок можна виділити такі:

1) використовувати земельні ділянки, а також розташовані на них будівлі відповідно до їх цільового призначення та умов відведення земельних ділянок (зокрема, на орних землях — проводити роботи з її обробки під

посіви сільськогосподарських культур; на лугових – проводити відповідні роботи з сінокосіння, не допускати заростання бур'янів, кущів; забезпечити наявність необхідної кількості сільськогосподарських тварин від гранично допустимої норми навантаження на загальну площу лучних, та (або) проводити сінокосіння з метою заготівлі кормів;

2) здійснювати заходи щодо охорони земель.

Заходи щодо охорони земель включають:

1) благоустрій та ефективне використання земель, земельних ділянок;

2) збереження родючості ґрунтів та інших корисних властивостей земель;

3) захист землі від водної та вітрової ерозії, підтоплення, заболочування, засолення, осушення, ущільнення, забруднення (засмічення) відходами, хімічними та радіоактивними речовинами, інших шкідливих впливів;

4) запобігання заростанню сільськогосподарських земель деревно-чагарниковою рослинністю (насадженнями) та бур'янами;

5) збереження торф'яно-болотних ґрунтів при використанні сільськогосподарських земель, запобігання процесам мінералізації торфовищ;

6) відновлення деградованих, у тому числі рекультивувати порушені землі;

7) зняття, збереження та використання родючого шару земель під час проведення робіт, пов'язаних із видобутком корисних копалин та будівництвом.

Державний контроль за використанням та охороною земель здійснюється з метою дотримання всіма громадянами, індивідуальними підприємцями та юридичними особами встановленого порядку користування землями, земельними ділянками, а також інших правил та норм, передбачених законодавством про охорону та використання земель.

Функції державного контролю за використанням та охороною земель (у тому числі за використанням земель сільськогосподарського призначення) покладено на структурні підрозділи землеустрою місцевих виконавчих комітетів.

Рациональне використання земель сільськогосподарського призначення включає в себе заходи спрямовані на підтримку та підвищення родючості земель, певного рівня врожайності основних сільськогосподарських культур, забезпечення оптимального навантаження на лугові при виробництві продукції тваринництва, запобігання вибуття сільськогосподарських угідь з господарського обороту, недопущення заростання земель бур'янами та деревами та виробничими відходами. державний контроль за використанням та охороною земель здійснюється з метою дотримання всіма громадянами, індивідуальними підприємцями та юридичними особами встановленого порядку користування землями, земельними ділянками, а також інших правил та норм, передбачених законодавством про охорону та використання земель [3].

Функції державного контролю за використанням та охороною земель (у тому числі за використанням земель сільськогосподарського призначення) покладено на структурні підрозділи землеустрою місцевих виконавчих комітетів.

Рациональне використання земель сільськогосподарського призначення включає в себе заходи спрямовані на підтримку та підвищення родючості земель, певного рівня врожайності основних сільськогосподарських культур, забезпечення оптимального навантаження на лугові при виробництві продукції тваринництва, запобігання вибуття сільськогосподарських угідь з господарського обороту, недопущення заростання земель бур'янами та деревами та виробничими відходами.

Фундаментальною метою використання сільськогосподарських земель є підтримка режиму роботи сімейних ферм та збільшення сільськогосподарського виробництва та доходів. Тому основна роль та

функція використання та планування сільськогосподарських земель полягають у досягненні наступних цілей:

- ефективне збереження земельних ресурсів сільськогосподарських земель;

- сільські райони – це не лише місця виробництва зерна, але й місця природних ресурсів та екології, які необхідно підтримувати, що слугує гарним вибором для фізичного та психічного відпочинку, відпочинку та дозвілля для промислового населення.

Крім того, збереження земельних ресурсів сільськогосподарських земель та сільськогосподарського виробництва є особливо важливим через наступне:

1. Для достатнього забезпечення продуктами харчування.
2. Для гарного життєвого середовища з достатньою кількістю зелених насаджень.
3. Для місць відпочинку та дозвілля.
4. Для запобігання впливу або занепаду сільськогосподарської сфери послуг через зменшення сільськогосподарських угідь, що призводить до занепаду сільського господарства через відсутність підтримки з боку сільськогосподарської сфери послуг.
5. Перетворення сільськогосподарських угідь на несільськогосподарські цілі без будь-якого плану може обтяжити уряд інвестиціями в громадські об'єкти, що призведе до споживання та збільшення національних фінансових витрат.
6. Покращення структури сільського господарства та підвищення конкурентоспроможності сільського господарства та готовності фермерів до сільського господарства.

Важливими цілями планування використання сільськогосподарських земель є покращення сільськогосподарського виробничого середовища, сприяння покращенню структури сільського господарства, спільне збільшення доходів фермерів та підвищення готовності фермерів до

сільського господарства. Наразі фермери не мають сильної мотивації до сільського господарства через низький сільськогосподарський прибуток. Крім того, структура розмірів фермерських господарств є вузькою, дрібною, фрагментарною, розпорошеною та нерегулярною. Буде дуже важко застосовувати сучасні методи виробництва до такої поганої ситуації з сільськогосподарськими угіддями. Не кажучи вже про збільшення продуктивності сільського господарства та доходів фермерів [3].

Відповідно, планування використання сільськогосподарських земель повинно базуватися на підвищенні мобільності сільськогосподарських угідь, покращенні структури сільського господарства, вирішенні проблем дрібномасштабного фермерства та отриманні фермерами розумного доходу.

7. Визначити перетворення сільськогосподарських угідь розумним чином.

Через дефіцит земельних ресурсів перетворення сільськогосподарських угідь стає неминучим в процесі економічного розвитку. Властивості сільськогосподарських угідь відрізняються від властивостей несільськогосподарських угідь. Несільськогосподарські угіддя переважно використовують несучу здатність землі; однак, крім того, для сільськогосподарських угідь також потрібні родючість та розораність ґрунту, а також чудове середовище для сільськогосподарського виробництва. Отже, раціональне використання та планування сільськогосподарських земельних ресурсів має критично важливе значення для задоволення потреб у землі для загального національного економічного розвитку та для захисту продуктивності відмінних сільськогосподарських земельних ресурсів. Таким чином, можна запобігти нерівномірному розпорошенню або різкому розширенню несільськогосподарських угідь, а також уникнути забруднення та пошкодження сільськогосподарського виробничого середовища. Роль та функція планування сільськогосподарського землекористування полягає у врахуванні розширення та потреб у несільськогосподарських землях, щоб визначити перетворення сільськогосподарських угідь розумним та

впорядкованим чином, а не перешкоджати використанню придатних для виробництва сільськогосподарських угідь.

Перша та друга цілі планування сільськогосподарського землекористування полягають у вирішенні проблем землекористування в сільськогосподарському секторі; проте третя ціль полягає у врахуванні впливу розвитку несільськогосподарських секторів на сільське господарство шляхом розробки раціональних специфікацій для перетворення сільськогосподарських угідь.

Щоб впоратися з необхідністю приєднання до світової спільноти та підвищення сільськогосподарської продуктивності та конкурентоспроможності, потрібне постійне вдосконалення та коригування сільськогосподарської структури. Отже, поділ та розподіл сільськогосподарських угідь необхідно ефективно визначити або уникнути. Права власності фермерів можуть бути захищені; проте мета покращення сільськогосподарської структури ніколи не буде досягнута. Покращення умов сільськогосподарського виробництва завжди було головним пріоритетом для уряду та багатьох великих інвестицій у сільське господарство, включаючи консолідацію сільськогосподарських угідь та створення спеціальних сільськогосподарських зон. Надмірний поділ сільськогосподарських угідь не тільки унеможливорює великомасштабне сільськогосподарське виробництво, але й руйнує ландшафт сільської місцевості.

3.2 Підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення

Ефективність використання земельних ресурсів залежить від впливу зовнішніх умов, визначених державною політикою в галузі регулювання земельних відносин, фінансово-кредитних, податкових, цінових інститутів на місцевому, регіональному та міжнародному рівнях.

Землі сільськогосподарського призначення позначені у Земельному кодексі як землі, що мають найбільший ступінь важливості у контексті збереження призначення земель.

Вважаємо, що в основі такого підходу лежить забезпечення продовольчої безпеки мешканців України. Стратегічною метою продовольчої безпеки є забезпечення населення країни безпечної сільськогосподарської, рибної та іншою продукцією з водних біоресурсів, продовольство. Гарантією її досягнення виступає стабільність внутрішнього виробництва та наявність необхідних запасів та резервів. Проблема підвищення ефективності використання земель сільськогосподарського призначення актуалізується у світлі реалізації прав людини на життя та захисту життєвих інтересів, права на безпечне природне середовище і т.д. Земля грає ключову роль, виступаючи як основний засіб виробництва.

Необхідно також відзначити, що в останнє десятиліття на багатьох територіях України, зокрема, у Одеському районі, суттєво погіршується стан земель, знижується родючість ґрунтів, що викликає необхідність удосконалення методичних прийомів оцінки ефективності використання земель, у тому числі за рахунок ширшого застосування математичного моделювання у сфері землекористування. Використання економіко-математичного моделювання, як методу системного аналізу для пошуку оптимальних рішень поведінки реальної виробничо-економічної системи, є складним завданням у вирішенні питань моніторингу земель та землеустрою.

Важливо відзначити, що здійснення заходів щодо охорони земель сільськогосподарського призначення, заповнення родючості ґрунтового покриву має відбуватися в відповідно до певного сільськогосподарського регламенту, який має формувати для всіх територіальних зон, а також створювати у її межах відповідне дозволене використання земель [2].

Сільськогосподарські регламенти дають можливість виявити за територіальними зонами основні та допоміжні види дозволеного використання, які, своєю чергою, затверджуються місцевими органами

влади. Це територіальне зонування сільськогосподарських угідь спільно з урахуванням спеціально розроблених сільськогосподарських регламентів забезпечує умови для здійснення земельно-ресурсних можливостей у сільськогосподарському виробництві завдяки вдосконалення певного співвідношення сільськогосподарських угідь, а також пріоритетів агропромислового комплексу регіону по галузях, розподілу посівів сільськогосподарських культур, виявлення високопродуктивних, цінних та низькопродуктивних земель і т.д.

Відмінності між територіальними зонами за природно-сільськогосподарськими показниками можна визначити через розміри посівної площі основних сільськогосподарських культур.

Для забезпечення раціональної організації територій, встановлення оптимального співвідношення угідь, здатних забезпечити стійкість ландшафту, вважається доцільною до організації території сівозмін, організації кормових угідь розробка проектних пропозицій щодо еколого-ландшафтного розвитку територій.

При землеустрої, безперечно, враховуються та перетворюються екологічні властивості території. Агроекологічне районування є джерелом необхідної інформації при організації та поліпшення сільськогосподарських землекористувань. У ході агрокліматичного районування ранжуються сільськогосподарські угіддя за якістю щодо життєвих вимог рослин до умов зростання [2, 3].

Під час організації території агроландшафтів слід визначати економічно та екологічно оптимальний склад угідь.

Важливою умовою є встановлення оптимального співвідношення площ лісу, ріллі, водних просторів та ін. для кожного регіону та конкретного сільськогосподарського підприємства.

Ефективність землеустрою характеризується зростанням урожайності та виходу валової продукції. Корінне завдання землекористування - підвищення стійкості ландшафту, родючості земель. При цьому до досі

спостерігається недооцінка екологічного землеустрою. Еколого-ландшафтний землеустрій, порівняно із звичайними методами влаштування територій, що краще відповідає вимогам розвитку природокористування.

Для розробки схем та проектів землеустрою прийнято використовувати матеріали різних видів зонування територій як окремих регіонів, і країни загалом.

До основних негативних процесів на території Овідіопольської громади, що призводять до деградації земель, ґрунтового та рослинного покриву, відносяться: водна та вітрова ерозії, перезволоження та заболочування, потоплення, засолення та осолонцювання, опустелювання.

Ерозійне зонування територій Овідіопольської громади полягає у виділенні на картах ареалів поширення факторів, від яких безпосередньо залежить визначення методів організації територій, використання еродованих земель.

Вважається за доцільне проводити агроландшафтне зонування територій на макро, мезо і мікро рівнях. Результати агроландшафтного зонування територій макро та мезо рівнях використовуються з метою розроблення схем землеустрою.

Стійкість землекористування – це здатність господарських утворень тривалий час зберігати якісні та кількісні земельні характеристики. Стабільне землекористування дозволяє організувати екологічно безпечне та економічно ефективне використання земельних ресурсів суб'єктом господарювання. Головна мета агроландшафтного землеустрою - це ефективна організація територій землекористування та стійке відтворення навколишнього середовища та земельних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки землекористування. При цьому необхідно максимально можливим чином зберігати природні механізми саморегулювання [2, 3].

Використання земель має здійснюватися способами, що забезпечують збереження самовідтворювальних функцій та здібностей землі бути засобом виробництва у сільському та лісовому господарстві.

Зараз використання землі у сільськогосподарському виробництві є ефективним у разі, коли зростає прибуток або обсяг отриманої продукції з одиниці площі, коли якісні властивості землі підвищуються, і навіть коли зменшуються витрати виготовлення 1 одиниці продукції, а й, крім того, зі збільшенням родючості ґрунтового покриву, при формуванні умов для охорони навколишнього середовища середовище, і найважливіше, коли підвищується якість життя сільських жителів. Ефективність землеустрою характеризується зростанням урожайності та виходу валової продукції. Корінне завдання землекористування - підвищення стійкості ландшафту, родючості земель. При цьому до досі спостерігається недооцінка екологічного землеустрою. Еколого-ландшафтний землеустрій, порівняно із звичайними методами влаштування територій, що краще відповідає вимогам розвитку природокористування.

Землі сільськогосподарського призначення Овідіопольської громади становлять найважливішу частину земельного фонду території та підлягають особливій охороні. До них віднесені цінні землі, що мають родючий шар - ґрунт, необхідний для сільськогосподарської продукції. Головна мета правового регулювання використання земель сільськогосподарського призначення — забезпечення нормального функціонування сільськогосподарського товарного виробництва в Овідіопольській громаді. На це, в принципі, мають бути спрямовані всі основні норми, які встановлюють порядок володіння, користування та розпорядження земельними ділянками в аграрному секторі.

У той же час, ринкова економіка пред'являє все вищі вимоги до організації сільськогосподарського виробництва, дотримання яких неможливе без цілеспрямованого проведення заходів, що забезпечують створення раціонального та ефективного землекористування, покращення використання земель, захист їх від ерозії та інших негативних процесів, а також регулювання стоку зливових та талих вод, підвищення родючості

змитих ґрунтів, виведення із сільськогосподарського використання земель, порушених процесами деградації.

Таким чином, можна виділити такі проблеми в області охорони та використання земель:

1. Земельні перетворення в галузі охорони земель йдуть з порушеннями їх науково обґрунтованої концепції, часто без урахування зональних особливостей конкретної території.

2. Потрібна розробка наукових підходів з еколого-економічного обґрунтування раціонального землекористування в нових умовах господарювання.

3. Ринковий оборот землі за відсутності жорсткого державного регулювання земельних відносин підвищує ймовірність її нераціонального використання, а млявість державних структур при дотримання норм екологічного права сприяє поглибленню кризи в аграрній сфері та ставить під загрозу продовольчу безпеку країни.

4. Ігнорування екологічних факторів в аграрному землекористування призводить до створення економічно неефективної системи землекористування та екологічно незбалансованих агроландшафтів.

5. До найбільш гострих сучасних екологічних і економічних проблем у галузі охорони земель відноситься прогресуюча деградація земель та пов'язане з цим процесом освіта низькопродуктивних агроландшафтів. Причиною цього послужила непродумана економічна політика держави, внаслідок якої сталося зниження площ найбільш цінних сільськогосподарських угідь, а різке скорочення інвестицій у меліорацію, хімізацію, протиерозійні заходи знизило продуктивність земель, що викликало катастрофічне наростання процесів водної ерозії та дефляції.

6. Необхідне проведення концептуально-теоретичного аналізу еколого-економічних проблем аграрного землекористування, формулювання методичних принципів земельної політики для територій, схильних до

процесів деградації. Необхідна екологічна регламентація виробничої діяльності господарств, розташованих на вказаних територіях.

7. Необхідно навести всю існуючу законодавчу базу відповідності до норм екологічного права, посилити екологічну складову у земельно-кадастровій документації, підвищити роль землеустрою як інструменту для створення екологічно раціонального землекористування.

8. Необхідний постійний агроекологічний моніторинг кількості та якості земельних ресурсів, облік гранично допустимого навантаження на ґрунт і гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин як у самому ґрунті, і у продукції сільськогосподарського виробництва.

9. Збільшити статус обов'язкових заходів проектів внутрішньогосподарського землеустрою, щоб супроводжувати кожне зміна господарств.

10. Розробка та суворе дотримання економічних заходів заохочення за раціональне використання земельних ресурсів та санкцій за їх нераціональне використання (до позбавлення землекористування) [2, 3].

ВИСНОВКИ

В кваліфікаційній роботі проведено аналіз стану сільськогосподарських земель Овідіопольської територіальної громади Одеського району Одеської області, розглянуто їх склад та структуру. Виявлено тенденції та причини переведення земель сільськогосподарського призначення в інші категорії земель та назад. Проведений аналіз сучасного стану земель сільськогосподарського призначення дозволив виявити основні проблеми використання земельних ресурсів, у тому числі проблему існування значної частки занедбаних і невикористовуваних сільськогосподарських земель, а також неефективного розподілу наявного земельного фонду.

Проведений аналіз складу земель Овідіопольської територіальної громади Одеського району Одеської області показав, що більша частина земельного фонду району належить до земель сільськогосподарського призначення. Аналіз стану земельних ресурсів Одеської області свідчить про наявність суттєвих прорахунків у існуючому використанні та охороні земель сільськогосподарського призначення.

Вся територія Овідіопольської громади умовно поділяються на три групи за ступенем сільськогосподарського освоєння земель: I – <60%, II – 61-80% і III - >80%. Як видно з розрахунків, територія Овідіопольської громади належить до першої групи за ступенем сільськогосподарського освоєння і складає 49,4%.

Сільськогосподарські угіддя громади відносяться до екологічно нестійких із-за високого рівня розораності – 89,57%.

Серед сільськогосподарських угідь найчастіше схильне до вимивання рілля.

Головна галузь землеробства в Овідіопольській територіальній громаді Одеського району Одеської області – вирощування зерна.

Основними зерновими культурами є озимі (пшениця, ячмінь) та ярі зернові (ячмінь, кукурудза). Також на території району вирощують олійні культури – соняшник, ріпак озимий.

Всього по громаді величина родючих втрат шар ґрунту складає 162984,17 тон на рік, а в середньому за місцевими радами – 54328,06 тони на рік.

В Овідіопольській територіальній громаді Одеського району Одеської області ступінь еродованості ґрунтів залежить від здебільшого від крутості схилів (рельєфу). Залежність між крутістю схилів і вимиванням ґрунтів показує, що чим крутіший схил ($> 5^\circ$), тим більше вимивання ґрунтів. Через нераціональне використання земель сільськогосподарського призначення, змитість ґрунтів з'являється і на схилі від $0-3^\circ$.

Відповідно до рельєфно-ґрунтової характеристики на території з крутістю схилів $0-3^\circ$ розміщені агровиробничі групи ґрунтів переважно не змиті або слабо-змиті та агровиробничі групи ґрунтів гідроморфного ряду. При цьому зустрічаються сильнозмиті агровиробничі групи ґрунтів, які становлять 76 група.

Відповідно до рельєфно-ґрунтової характеристики на території з крутістю схилів $0-3^\circ$ розміщені агровиробничі групи ґрунтів переважно не змиті або слабо-змиті та агровиробничі групи ґрунтів гідроморфного ряду (табл. 2.4). При цьому зустрічаються сильнозмиті агровиробничі групи ґрунтів, які становлять 76 група.

Найбільш небезпечні для використання в інтенсивному сільськогосподарське виробництво території з крутістю схилів понад 3° . Для кожної групи орних земель рекомендуються спеціальні сівозміни.

За результатами аналізу розроблено пропозиції, які сприятимуть покращенню використання земель сільськогосподарського призначення та виробленню ефективної земельної політики країни.

Рациональне використання земель сільськогосподарського призначення включає в себе заходи спрямовані на підтримку та підвищення родючості

земель, певного рівня врожайності основних сільськогосподарських культур, забезпечення оптимального навантаження на лугові при виробництві продукції тваринництва, запобігання вибуття сільськогосподарських угідь з господарського обороту, недопущення заростання земель бур'янами та деревами та виробничими відходами. державний контроль за використанням та охороною земель здійснюється з метою дотримання всіма громадянами, індивідуальними підприємцями та юридичними особами встановленого порядку користування землями, земельними ділянками, а також інших правил та норм, передбачених законодавством про охорону та використання земель.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Земельний кодекс України: Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3-4, ст.27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 20.11.2024)
2. Земельні ресурси та їх використання : навч. посіб. /А. М. Третяк та ін. Біла Церква: «ТОВ «Білоцерківдрук», 2022. 304 с.
3. Паньків З. П., Наконечний Ю. І. Земельні ресурси. Практикум : навчальний посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 196 с.
4. Багін М. Теоретико-методологічні засади оцінки ефективності використання земель сільськогосподарського призначення. *Innovation and Sustainability*. 2022. №4. С. 180–185. <https://doi.org/10.31649/ins.2022.4.180.185>
5. Бегаль І. І. Теоретичні основи управління земельними ресурсами та землекористування в умовах децентралізації влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. №30. С. 9-13. <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-30-1>
6. Бутенко Є. В., Дорош О. С., Купріянич І. П. Застосування даних дистанційного зондування землі при в рішенні проблем управління землями сільськогосподарського призначення: монографія. Київ: МВЦ «Медінформ», 2015. 258 с.
7. Каракаш І. І., Сидор В. Д., Харитонова Т. Є. Земельне право України: навчальний посібник. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Одеса: Юридична література, 2017. 123 с.
8. Даугуль В., Алексенко А. Актуальні питання використання земель сільськогосподарського призначення органами місцевого самоврядування. Харків: Фактор, 2018. 176 с.
9. Писаренко П. В., Чайка Т. О., Ласло О. О. Агроекологічні, соціальні та економічні аспекти створення й ефективного функціонування екологічно

стабільних територій: колективна монографія. Полтава: Видавництво «Сімон», 2016. 230 с.

10. Гаража О. П. Види та показники ефективності використання сільськогосподарських угідь в управлінні земельними ресурсами України. *Економіка та суспільство*. 2016. №3. С. 52-60.

11. Лазарева О. В. Ефективність використання землі. *Проблеми природокористування та охорони навколишнього середовища*. 2020. № 1(75). С. 27-33. <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-1-27>

12. Багін М. Теоретико-методологічні засади оцінки ефективності використання земель сільськогосподарського призначення. *Innovation and Sustainability*. 2022. №4. С. 180–185. <https://doi.org/10.31649/ins.2022.4.180.185>

13. Бегаль І. І. Теоретичні основи управління земельними ресурсами та землекористування в умовах децентралізації влади. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2020. №30. С. 9-13. <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2020-30-1>

14. Ляшенко Г. В., Данілова Н. В. Ландшафтознавство : конспект лекцій. Одеса, ОДЕКУ, 2023. 143 с.

15. Воловик В.М. Ландшафтознавство : курс лекцій. Вінниця: Твори, 2018. 254 с.

16. Петлін В., Міщенко О. Прикладне ландшафтознавство: підручник. Луцьк: Вежа Друк, 2021. 328 с.

17. П'яткова А. В., Роскос Н.О. Ландшафтознавство: прикладні аспекти: навчально-методичний посібник. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2020. 122 с.